

**Nyugat-magyarországi Egyetem
Széchenyi István Doktori Iskola
Gazdálkodás- és Szervezéstudományok
Sopron**

**Az Európai Unió lehetséges
bővülései, különös tekintettel
a magyar kapcsolatokra**

Doktori (PhD) értekezés tézisei

Dr. Vértesy László

Sopron, 2010

Doktori Iskola: Széchenyi István
Gazdálkodás- és Szervezéstudományok

Vezetője: Prof. Dr. Székely Csaba DSc.

Program: Gazdasági folyamatok elmélete és gyakorlata
Nemzetközi piaci stratégiák

Vezetője: Prof. Dr. Balázs Judit CSc.

Témavezető: Prof. Dr. Blahó András CSc.

.....
témavezető támogató aláírása

1. Kitűzött célok, hipotézisek

Az Európai Unió (EU) lehetséges későbbi kibővüléseinek többsége megkülönböztetett hatással lesz a magyar gazdaságra. Különösen két nagy, területileg is összefüggő régió játszik szerepet, amely méreténél, földrajzi közelségénél, komplementer gazdaságánál és relatív elmaradottságánál fogva fontos partnere a magyar vállalkozásoknak: *Nyugat-Balkán és Kelet-Európa*.

Az értekezés egyik célja a lehetséges kibővülésekben megjelenő új partnerek-tagok bemutatása, valamint annak értékelése, hogy mennyire felelnek meg az unió által rögzített elvárásoknak, mindenekelőtt a Koppenhágai Kritériumoknak (1993):

- a stabil intézményrendszer, amely biztosítja a demokráciát és jogállamiságot, illetve az emberi jogok, valamint a kisebbségek tiszteletben tartását és védelmét;

- a piacgazdaság életképessége, amelynek tudni kell megbirkózni az unióban működő piaci erőkkel és a versennyel;

- a tagsággal járó kötelezettségek, különösen a politikai és gazdasági célok vállalása, ideértve a gördülékeny intézményrendszert és a monetáris célkitűzéseket is.

A dolgozat további célja annak vizsgálata, hogy az érintett országok mennyire képesek a közösségi vívmányok (acquis communautaire) átvételére, s a jelenlegi átmenet-átalakulás milyen hatást

vált ki belső társadalmi-gazdasági viszonyaikban, illetve mit idéz(het) elő az unióban.

A kibővülések Magyarországra, mindenekelőtt a gazdaságra gyakorolt hatásai nem elhanyagolhatóak. A cél annak feltérképezése volt, hogy a bilaterális és regionális kapcsolatok milyen szintűek, továbbá melyek azok a feltételezett kiemelt területek, ahol a továbblépés az uniós csatlakozás kapcsán különösen ígéretesnek látszik mind kormányzati, mind nagy- és kisvállalkozói, mind határmenti szinten.

A két térség felzárkóztatását segítő proaktív magyar hozzáállás reményt nyújt arra, hogy a későbbiekben az egyes országokkal, akár országcsoportokkal is szorosabbá válik a politikai, gazdasági és kulturális kapcsolat, sőt a két régiót összekapcsoló híd-szerep lehetősége is kihasználható. A vizsgálat abból a feltételezésből indult ki, hogy ez a magyar külpolitikai és külgazdasági stratégia kiemelt területe lehet, amely hozzáértő megvalósítás esetén valamennyi partnernek: Magyarországnak, a többi uniós tagnak és a csatlakozni vágyóknak is egyaránt hasznos és előnyös.

2. A kutatás tartalma, módszere és indoklása

A céloknak megfelelően körvonalazódott a kutatás területe: az értekezés az uniós értelemben vett Európa mindazon országát bemutatja és elemzi, amelyek nem tagjai az integrációnak, de a Római Szerződés, illetve a Lisszaboni Szerződés alapján lehetőségük van bekerülni. A

dolgozat első része ezért górcső alá vette mind az EU vonatkozó előírásait, mind Brüsszel eddig tett lépéseit, mind az érintett államok társadalmi-gazdasági helyzetét, viszonyulását az uniós tagsághoz.

Elsőként a két fő országcsoportot vizsgálja:

Nyugat-Balkán: *Albánia, Bosznia-Hercegovina, Horvátország, Koszovó, Macedónia, Montenegró, Szerbia és Törökország;*

Kelet-Európa: *Azerbajdzsán, Fehér-Oroszország, Grúzia, Kazahsztán, Moldávia, Oroszország, Örményország és Ukrajna.*

Mindkét régióban nyolc-nyolc ország. Egyik térség sem homogén együttes, de a szakirodalomban (EU, stb.) elfogadott az összevonás. Törökország régóta uniós tag kíván lenni, Kazahsztán és Oroszország nem kíván csatlakozni, eltérő helyzetüket a dolgozat külön tárgyalja. A kutatás érinti továbbá az uniós és a világ számos országa által eddig el nem ismert, viszont európai kötődésű, diplomáciailag részlegesen elismert államalakulatokat: *Abházia, Dél-Oszétia, Hegyi Karabah, Transznyisztria, Észak-Ciprus.*

Ide tartoznak továbbá azok az országok, amelyek nem tartoznak a két régióba, csatlakozni sem kívánnak, de európaiak. Brüsszellel kötött megállapodásaik alapján két fő csoportra oszthatók:

EFTA-országok: *Izland, Liechtenstein, Norvégia, Svájc;*

Miniállamok: *Andorra, Monaco, San Marino, Vatikán.*

A feldolgozás módszere az érintett 29 ország közös és eltérő jellemzőinek megkeresése, leírása és elemzése. Ahol indokolt volt, rövid

történelmi háttér prezentációjával kezdődött az ismertetés, a fiatal országok esetében alakulásuk jelentette a kiindulópontot. Az unió elemzésekor fő szempont annak vizsgálata volt, hogy a tárgyalások az egyes országokkal meddig jutottak, s mi a további szándék. Ezért a két fő országcsoport tagjai is kétfelé oszlottak: tagjelölt és potenciális tagjelölt, illetve csatlakozni kívánó és nem kívánó országokra.

A dolgozat külön tárgyalta az általános, az unióval kapcsolatos, illetve Magyarországgal összefüggő információkat. A leíró részek logikai rendszer alapján kerültek egymás mellé, bemutatásukhoz a legtöbb esetben értékelés is tartozik, továbbá a várhatóan legkorábban csatlakozó nyugat-balkáni térség három tagjelölt és öt potenciális tagjelölt országról összefoglaló SWOT-elemzések is készültek.

Megkülönböztetett szerepet kapott Magyarországgal, azon belül is gazdasággal való viszonyuk vizsgálata. A kétoldalú áruforgalom bemutatásán és elemzésén túl helyet kapott a szolgáltatások mind dinamikusabban növekvő szerepének megvilágítása és a közvetlen külföldi tőkeberuházások megjelenése. Az aktualitás okán a dolgozat egy-egy országnál külön kitért a jogharmonizációra, a piaci viszonyok átalakulására, a privatizációra és az adminisztratív korlátok várható lebontására is.

Nem választható el a gazdasági aktivitástól az általános politikai, illetve biztonságpolitikai szerepvállalás sem. Az anyag ezekre is kitér, sőt rövid áttekintést nyújt a kulturális szerepvállalásról is, hiszen az

országkapcsolatoknak az is része, és nagyon sokat - eseteiben többet, mint az általános politika - tehet a kölcsönös megismerés elmélyítéséért s a valódi értékek felfedezéséért. Az elemzésekből levont következtetések az egyes fejezetekben, illetve az összefoglalóban találhatóak.

A fentiek megvalósítása érdekében az unió, az érintett országok és a hazai szakirodalom legfőbb anyagai bekerültek a kutatásba, legfontosabb megállapításaikat a kutatás felhasználja, ha indokolt, kritikai észrevétellel közli. A bővülésekre vonatkozó irodalom hatalmas terjedelme, a szakpolitikák óriási forrásbősége erőteljes szelektálást igényelt, az értekezés méretmaximuma behatárolta az idézhetőség mértékét.

Nem így a fiatal államok kutatásánál: néhányuknál még nincs is miből keresni, hiányzik az identitás, most vannak készülöben a nemzeti szimbólumok, gyártódik a dicső múlt, kezdeteinél tart az önálló szakpolitikák kialakítása. Sok esetben nincs alapinformáció, továbbá nemcsak nem elérhető, de még ki sem épült ki a korszerű adatszolgáltatási rendszer, s ez nem csupán az elemző számára gond, hanem az egyes országok vezetése se tud megfelelően dönteni, hiszen még azt se ismeri, hogy mi a kiinduló alap és mik a lehetőségek.

Több esetben indokoltnak minősült a múltba visszaátni. Szükséges a jelen megértése miatt, illetve a későbbi bilaterális kapcsolatok erősítésének fundamentumait keresve, mindenekelőtt a magyar viszonylatban. A két markáns jellemző: szoros együttműködés,

az egymás tisztelete, közös hagyományok és értékek szinte ezeréves múltba visszamenően az egyik oldalon, illetve a viszály, a másik tönkretétele (s egyben a sajáté is) a legutóbbi évszázadban a másikon.

3. Kutatási eredmények

Az uniós bővülésben konkrétan vagy vélhetően érintett országokról könnyen áttekinthető és tematikusan összeállított prezentáció készült. Az információk megfelelő válogatása és rendszerezése az a kiinduló eredmény, ami kiegészül átfogó elemzésekkel és értékelésekkel, így jól látható, hogy egy-egy ország hol tart uniós kapcsolatában, illetve Brüsszel meddig jutott bővítési programjaiban.

Az értekezés régiókba, azon belül alcsoportokba rendezi az érintett országokat, együtt tárgyalja a közös és együtt az eltérő jellemvonásokat. A kutatási eredményeket is ilyen rendszerezésben közli. Az egyedi, egy-egy államra vonatkozó szakmai megállapítások tematikus rendezésben és logikai sorrendben kerültek bemutatásra.

A kutatás eredményeképp beigazolódott, hogy

- több európai nem-uniós ország mind társadalmi mind gazdasági jellemzőiben az európaiságtól, az EU alapkritériumaitól messze áll, ugyanakkor az európaizáció, az európai civilizációs fejlődés, az európai integráció fejlődésének szerves része az uniós kibővülés;

- a csatlakozási sebesség elsősorban a mindenkori politika és csak másodlagosan a gazdasági integrációérettség függvénye. A tervezett (azaz: amikorra a feltételeket mindkét fél teljesíteni tudja) időtől eltérő (akár gyorsabb, akár lassabb) csatlakozás költségesebb a határidő módosításánál nagyobb arányban;

- az unió kibővülése nem állhat meg, legfeljebb lassul a jelenlegi válság és az általa kiváltott pénzügyi gondok kapcsán, az érintett országok zömének távoltartása is sok-sok millióba kerül. Az EU jelenlegi gazdasági helyzetéért nem a kibővülési politika a felelős. A bejutás sorrendisége nem azonos a már kivívott uniós státusszal, az élen levő három tagjelölt közül kettő alig tart előbbre mint a potenciális tagjelöltek, s utóbbiak előnye se sokkal több kelet-európai társaikénál, s a sorrend bármikor változhat;

- a magyar támogató szándék proaktív diplomáciai megjelenítése előnyt jelent(het) mind az érintett országoknál, mind idehaza. Budapest számára a csatlakozások előnyök lehetnek, de nem automatikusan; főleg a céltudatos kormányzati vezetésen múlik, hogy az előny vagy a hátrány lesz-e több,

- a megfelelő szakmai irányítással megvalósuló híd/központ szerep tudatos kialakítása a térségben meghatározó pozíciót adhat Magyarországnak, ehhez összehangolt kormányzati stratégia kell megfelelő EU-tag és nem-tag szövetségekkel. Relatív fejlettségünkől adódóan rendelkezünk azon eszközök (nem pénzügyi forrás, hanem elsősorban szakmai tapasztalat, infrastrukturális háttér) nagy részével, amelyek a térségi csomópont kialakításához szükségesek, és ez további előnyöket biztosíthat.

4. Következtetések, javaslatok

Az unió bővülni fog, ha a korábban vártnál lassabban is. Magyarország geopolitikai helyzeténél fogva sem lehet közömbös a két belépő térség államainak változását illetően. A földrajzi közelségen túl a fejlettségbeli előny, a nagyobb tapasztalat is kihasználható: Budapestnek lehetősége van meghatározó közvetítő funkció betöltésére Nyugat-Balkánon és Kelet-Európában. A dolgozat azt a felismerést látja igazoltnak, hogy érdemes a szerepet vállalni. Emellett a hazának közvetlen és megkérdőjelezhetetlen nemzeti kötelezettsége is adódik a horvátországi, vajdasági és kárpátaljai magyarok vonatkozásában. A kiindulási pont az átgondolt nemzetstratégia, kiépítése régóta szükséges, de megvalósítása új, minőségileg a korábbiaktól teljesen eltérő feladatokat és szerepet jelent.

Az értekezés egyértelművé teszi: ki kell használni a gazdasági diplomácia és külgazdaság-politika rendelkezésre álló valamennyi eszközt régiós kapcsolataink erősítésére. Most van nagy esély, később kisebb lesz. Ezért röviden bemutatja a legfontosabb konkrét feladatokat, amelyeket szükséges megvalósítani, hozzárendeli azokat az intézményeket, amelyek alaptervékenységükből adódóan elsődlegesen felelősek az egyes részterületek szakszerű és minőségi kiépítéséért.

Magyarország érdeke a csatlakozások vonatkozásában felemás. Tisztában kell lenni, hogy különféle felzárkózási alapok forrása a következő hétéves (2014-2020) költségvetési ciklusban látványosan nem

bővül, hiszen az unió eddigi legnagyobb válságát élte/éli át, s a dolgozat írásakor nem tudni befejeződésének időpontját. (NB.: az unióknak mindig is az aktuális válsága volt a legnagyobb, és mindegyiket túlélte.) A majdani rendelkezésre álló szubvenció valószínűleg többféle oszlik, s így a már bejutottaknak, köztük Magyarországnak is kevesebb jut. Ebből a szempontból előny a minél későbbi bővülés, ugyanakkor azt is világosan kell látni, hogy a kérdésben nem Budapesté a meghatározó szó. A nyugat-balkáni és a kelet-európai csatlakozásnak viszont olyan hosszú távú előnyei és/vagy hátrányai lehetnek, ami messze túlmutatnak egy új költségvetési periódus támogatási keretén.

Alapvető szempont tehát, hogy baráti viszonyban legyünk balkáni és keleti partnereinkkel, segítsük uniós felzárkózásukat, mert ebből ők is, az EU is, mi is profitálunk. A gyorsításba fektetett érdemeink más területeken - beruházás-védelem, részvétel az állami privatizációban, adókedvezmények stb. - hamar megtérülhetnek. Számos olyan szakterületet van, ahol konkrét segítséget tudunk nyújtani, hiszen hozzájuk képest politikai-gazdasági fejlettségben pár évvel előrébb tartunk. A dolgozat ezeket összesítve is, és az egyes országok vonatkozásában is bemutatja.

Az értekezés Magyarországgal kapcsolatos fejezete hangsúlyozza: Kelet kapujának lenni egyszeri lehetőség, a történelmi pillanat most jött el. Az elkövetkező néhány (maximum öt-tíz) évben kiépülő magyar pozíció a csatlakozni kívánó országok viszonylatában meghatározó lesz a következő években, sőt évtizedekben. Számos

megoldandó fontos feladat adódik az új kapcsolatok elmélyítése érdekében. Elsődlegesen a mindenkori kormányzati munkán múlik, mennyit tesz érdekében. A küszöbön álló 2011-es magyar EU-elnökség - egyszeri alkalom - különlegesen kedvező lehetőségeket teremt. A döntések előkészítéséhez megfelelő háttéranyagok szükségesek, ez a dolgozat készítésénél is fő szempont volt.

Magyarország geopolitikai helyzeténél fogva csomópont (clusterközpont) lehet a bővülések során. Közvetíthet a nyugat-balkániak és a nyugat-európaiak között éppen úgy, mint Kelet-Európa és Nyugat-Európa között, sőt még a Nyugat-Balkán - Kelet-Európa viszonylatban is szignifikáns pozíciót érhet el. A lehetőség adott, de ez önmagában még kevés. A tanulmány ezért bemutatja, melyek azok a fő politikai, gazdasági és kulturális lépések, melyeket szükséges megtenni a kívánt cél elérése érdekében. Az idő is adott: csak most. Lezárulnak az átalakulási folyamatok, befejeződik a privatizáció és a piacfelosztás. A cluster-koordinátor szerepre többen pályáznak, de a térségek heterogenitása, eltérő nemzet- és országérdekek, s nem kevésbé az öröklött múlt nagyban nehezítik létrejöttét.

A disszertáció konkrét javaslataival a gyakorlati életre is koncentrálna: a politikai és gazdasági szakmai döntéshozók részére tud információival, következtetéseivel és ajánlásaival összefoglaló háttéranyagul szolgálni, konkrét ajánlásai konkrét feladatok megoldására ösztönöznek.

5. Publikációk az értekezés témakörében

1. Vértesy László: Az Európai Unió bővülésének változó lehetőségei
Gazdaság és Társadalom (megjelenés előtt, leadva 2009-ben)
2. Vértesy László: Az Európai Unió és Kelet Európa viszonya
Európai Tükör, 2010/2
3. Vértesy László: Nyugat-Balkán az uniós csatlakozás felé
Dél-kelet Európai Szemle, Grotius 2010/1
3. Vértesy László: Az Európai Unió bővülésének variációi
NYME - KTK konferencia, a Magyar Tudomány Ünnepe
Sopron, 2009
4. Vértesy László: A nyugat-balkáni országok integrációs képessége és
statisztikai rendszereik sajátossága
ECOSTAT, Budapest, 2009
5. Vértesy László: Az Európai Unió és a Nyugat-Balkán
Európai Tükör 2009/9
ISSN 1416611151
6. Csányi Vilmos, Gáspár András, Hablicsek László, Halmai Péter,
Kiss Endre, Kiss J. László, Palánkai Tibor, Papanek Gábor, Vértesy
László: Katakлизмák csapdája
TSR Model Kft Kiadó, Budapest, 2008
ISBN 978-963-06-3560-6
7. Vértesy László: Az EU-csatlakozásra készülő nyugat-balkáni
országok gazdasági helyzete
ECOSTAT, Budapest, 2008
8. Vértesy László: Magyar várakozások és a világ gazdaság
Gazdaság és Társadalom, 2007/1
ISSN 08657823
9. Vértesy László: A felsőfokú gazdasági szakemberek piaca

Humánpolitikai Szemle 2005/11
ISSN 08657009

10. Vértesy László: A felsőfokú gazdasági szakemberek képzése
Humánpolitikai Szemle 2005/9
ISSN 08657009

11. Vértesy László: A magyar bútorgyártás az EU tagság kezdetén
(PhD dolgozat, NyME, Faipari Mérnöki Kar)
Sopron, 2004

12. Vértesy László: Klaszterekkel az Unió felé
Asztalos és Faipar 2002/3

13. Vértesy László: A humán tőke értékéről
Humánpolitikai Szemle, 2002/4
ISSN 08657009

14. Vértesy László: Innováció a hazai és uniós kisvállalkozásoknál
(VII. Ipar- és Vállalatgazdasági Konferencia tanulmánykötetben)
MTA, Budapest, 2000
ISBN 9635081790

15. Hitesy Ágnes, Kórodi József, Mandel Miklós, Pálffy József,
Szombathelyi Ferenc, Vértesy László: A mikro-, kis- és
középvállalkozások innovációs tevékenysége, képessége és készsége
OMFB tanulmány
Budapest, 1999

16. Gyalay Mihály: Magyar igazgatástörténeti helységnevélexikon
I - III kötet
Az 1989-es egykötetes MTA kiadás átdolgozása és kibővítése
(szerk.: Vértesy László)
Egeler Kft Kiadó, Budapest, 1997
90.2874

17. Vértesy László: Exportgondok vállalati vélemények tükrében
(MEHIB-EXIMBANK tanulmány)
Budapest, 1995

Idegen nyelvű publikációk:

1. L. Vértésy: Furniture Industry towards Globalization
National Culture - Globalization „Roots and Wings” Conference
Sopron, 2002
2. L. Vértésy: Technical Challenges and Social Changes in the
Hungarian Industry
Az Európai Kisvállalati Társaság Konferenciája
Budapest, 1998
3. L. Vértésy: Die Rolle der Joint-ventures im Übergang zur
Marktwirtschaft in Ungarn
ifo studien zur innovationsforschung (Zürich)
szerk: Karl Heinrich Oppenländer és Werner Popp
München, 1993
4. L. Vértésy: Die Wiedergeburt der Kleinunternehmen in Osteuropa
(Proceedings for the Special Call for Papers)
36th ICBS World Conference
Vienna, 1991
5. L. Vertesi: Vengerszkij ekszperiment: uszkrenyje naucsno-
tyehnicseszkava progressza pro pomosci inosztrannava kapitala
Insztitut Isszledovanyii Konjunkturi
Moszkva, 1985
6. L. Vértésy: Finanzierungen und Investitionen aus osteuropäischer
Sicht
Zu: Finanztagung Berlin KOPINT - Wirtschaftsinstitut DDR
Berlin, 1984
7. L. Vertesi: Razresenyije jevropejszkava szoobscsesztva i problemi
vnyesnyeekonomicseszkih atnasenyij (2. fejezet)
IMO, Bulgária
Szófia, 1982